

Tijd vrij maken door onderwijs anders te organiseren

Een van de grootste problemen die leraren in hun werk ervaren is het gebrek aan tijd. Tijd om individuele aandacht te besteden aan leerlingen of tijd om samen met collega's te werken aan onderwijsvernieuwing. Uit de ervaringen binnen het project InnovatieImpuls Onderwijs blijkt echter dat het mogelijk is om tijd te creëren door onderwijs anders te organiseren.

TEKST: MARCO SNOEK EN HENK SLIGTE

InnovatieImpuls Onderwijs is oorspronkelijk gestart om oplossingen te vinden voor een dreigend lerarentekort: als er straks onvoldoende leraren zijn, hoe kunnen we dan toch het onderwijs zo organiseren dat de resultaten van leerlingen er niet onder lijden en leraren niet een nog hogere werkdruk ervaren? Daarmee was het doel dus om de 'arbeidsproductiviteit' van leraren te verhogen. Die doelstelling riep enige twijfels op bij veel docenten: 'Ik ga er toch niet aan meewerken om mezelf overbodig te maken!' InnovatieImpuls Onderwijs was echter niet bedoeld als bezuinigingsmaatregel, dus toen het lerarentekort uitbleef, bleek de vrijgekomen tijd leraren juist ruimte te bieden om samen met

collega's te werken aan onderwijsontwikkeling en om meer aandacht te kunnen geven aan kleine groepjes leerlingen.

Dit blijkt uit een onderzoek dat afgelopen maanden door de Hogeschool van Amsterdam en het Kohnstamm Instituut in opdracht van het ministerie van Onderwijs is uitgevoerd onder ruim 90 van de 150 scholen die bij InnovatieImpuls Onderwijs betrokken waren. In focusgesprekken en interviews met bijna 150 leraren, schoolleiders en andere betrokkenen is in kaart gebracht welke opbrengsten de verschillende experimenten hebben opgeleverd en welke maatregelen daar een bijdrage aan hebben geleverd.

Opbrengsten

Globaal genomen is er binnen de scholen met vier dingen geëxperimenteerd:

- Groepering van leerlingen: grotere groepen, heterogene groepen, leerlingen van verschillende scholen.
- Een andere inzet van ander personeel: vormen van teamteaching, inzet van onderwijsondersteuners, studenten als persoonlijke assistent van de leraar (PAL), leerlingtutores, vakinhoudelijke experts van universiteiten.
- De rol van leerlingen in het onderwijsleerproces: meer zelfverantwoordelijkheid en zelfstandig werken.
- De inzet van ICT en e-didactiek: E-klassen, videoverbindingen tussen klassen, vakinhoudelijke filmpjes die door leerlingen gemaakt zijn.

Dit leidde tot opbrengsten op drie niveaus: er zijn dingen veranderd in het dagelijks handelen van leraren en leerlingen (operationeel niveau), in de structuur, organisatie en logistiek van de school (formeel niveau) en in het denken van leraren, schoolleiders, ouders, en andere betrokkenen (ideeel niveau).

Wat is InnovatieImpuls Onderwijs?

IIO is in 2010 gestart als subsidieregeling voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs. Zo'n 150 scholen, waarvan bijna 100 in het voortgezet onderwijs, hebben deelgenomen aan een van de vijf experimenten van IIO, waarvan een in het primair en vier in het voortgezet onderwijs.

- Deze scholen hebben een breed scala aan lesvormen ontwikkeld, en veel ervaring en kennis opgedaan over onderwijsvernieuwing. Speelt op uw school een innovatievraagstuk of wilt u met de lessen van de afgelopen jaren aan de slag? Dan kunt u begeleiding op maat vragen van het projectteam van InnovatieImpuls Onderwijs. Daarnaast kunnen ook speciaal opgeleide Innovatiebrigadiers bij u langs komen om, gericht op uw vraagstuk, hun ervaringen te delen. Brigadiers werken zelf op een school en zijn deskundige en ervaren onderwijsvernieuwers. U kunt zelf ook een Brigadierstraining volgen. Neem voor al deze mogelijkheden contact op via info@innovatieimpulsonderwijs.nl. CAOP (06-10074170, Martine Maes) en Kennisland (06-42511383, Jurjen van den Bergh) coördineren deze activiteiten. In het experiment Slim Fit: werd de traditionele klassenstructuur doorbroken. Reguliere jaarklassen werden vervangen heterogene groepen van soms wel 70 tot 90 leerlingen (in grotere scholen). Leerkrachten werkten dan samen in een gedifferentieerd team met mensen van binnen en buiten de school (60 gestarte scholen PO in 2011; daarnaast 47 controlescholen).
- Bij Leerlingen voor Leerlingen maken bovenbouwleerlingen onder begeleiding van een vakleraar en een mediaspecialist filmpjes voor onderbouwleerlingen waarin ze vakspecifieke, veel voorkomende vragen beantwoorden (27 scholen VO).
- Bij Onderwijsteams geven leraren samen in teams les aan grotere groepen leerlingen. Ze worden daarbij bijgestaan door onderwijsondersteuners en een digitale leeromgeving (25 scholen VO);
- Bij het experiment Videolessen krijgen leerlingen van verschillende locaties en scholen samen les van dezelfde docent doordat lokalen via videoverbinding met elkaar verbonden zijn (17 scholen VO).
- Bij E-klas & PAL-student ontwikkelen leraren samen rijke elektronische leeromgevingen waarmee leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen. Daarbij worden studenten als Persoonlijk Assistent Leraar ingezet (29 scholen VO).

Na een aanloopperiode (voor het ontwikkelen van materialen, oefenen) bleek het onderwijs efficiënter verzorgd te kunnen worden. Dat creëerde nieuwe mogelijkheden: leerlingen kregen meer maatwerk, konden een beroep doen op verschillende leraren en onderwijsondersteuners, kregen meer eigen verantwoordelijkheid en konden gebruik maken van meer onderwijsmaterialen. Scholen konden naar hun gevoel op deze wijze beter vorm geven aan passend onderwijs en gepersonaliseerd leren. Door de nieuwe organisatievormen en nieuwe leermiddelen ontstond de vraag naar nieuwe didactische aanpakken. Dat betekende dat leraren gedwongen werden om uit hun routine te stappen. In veel scholen leidde dat tot meer professionele gesprekken binnen teams over onderwijs en leren. Daarmee werd het isolement doorbroken van leraren die vaak alleen voor een klas staan. In verschillende experimenten werden leraren door het invoeren van vormen van teamteaching gezamenlijk verantwoordelijk voor het verzorgen van onderwijs. In andere experimenten werden leraren uit verschillende scholen gezamenlijk verantwoordelijk voor het ontwikkelen van nieuwe leermaterialen. Die wederzijdse afhankelijkheid stimuleerde een professionele dialoog tussen leraren.

Innovatielessen

Uit de ervaringen zijn verschillende lessen te halen die van belang zijn voor het inrichten van innovatieprocessen in scholen. Een belangrijke voorwaarde is dat de verandering betekenisvol moet zijn voor alle betrokkenen. Pas toen het voor leraren duidelijk werd wat onderwijsinnovatie hun kon opleveren, begon IIO voor hen te leven en werden zij enthousiast. Dat betekent

dat er bij innovatieprocessen veel aandacht moet zijn voor eigenaarschap op alle niveaus: overheid, bestuurders en schoolleiders, leraren, en ouders en leerlingen. Tijdens de gesprekken bleek dat de scholen slechts heel beperkt expliciete innovatietheorieën hanteerden. Veranderprocessen krijgen veelal vorm op basis van ervaring en intuïtie. Er is nog veel te winnen door te investeren in de innovatiekundige expertise van leraren en schoolleiders. Bij leraren gaat het overigens niet alleen om ontwikkeling van het repertoire als veranderaar, maar ook als leraar (rond nieuwe didactische aanpakken) en als arrangeur van onderwijs, waarbij gebruikt gemaakt wordt van uiteenlopende materialen die (bijv. op internet) beschikbaar zijn. Kennisdeling tussen (en soms ook binnen) scholen komt nog lastig van de grond. Scholen zijn veelal nog vrij naar binnen gerichte organisaties. Voor kennisdeling moeten structuur en faciliteiten georganiseerd worden. De bovenschoolse netwerken van vakdocenten die samenwerken aan ontwikkeling van lesmateriaal waren krachtig, zeker dankzij de vakdidactische ondersteuning vanuit universiteiten.

Deze en andere lessen zijn beschreven in het rapport Impulsen voor vernieuw(en)d onderwijs. Dit rapport en de samenvatting zijn online beschikbaar via www.innovatieimpulsonderwijs.nl/ www.kohnstammstituut.uva.nl/rapporten/beschrijving/ki926.htm ●

► Marco Snoek is lector Leren & Innoveren aan de Hogeschool van Amsterdam, Henk Sligte is senior onderzoeker bij het Kohnstamm Instituut.

Christelijk College Schaersvoorde winnaar van de 'IIO Award'

De winnaar van de IIO Award is het Christelijk College Schaersvoorde uit Aalten. De school won een 3d-geprinte Award plus een voucher om een langere film over hun school te maken, met veel complimenten uitgereikt door juryvoorzitter Tanja Jadnanansing, Tweede Kamerlid PvdA, en Alida Oppers, directeur-generaal Primair en Voortgezet Onderwijs van OCW. Dat gebeurde eind vorig jaar op een landelijke bijeenkomst van de InnovatieImpuls Onderwijs (IIO), waarin de experimentperiode werd afgesloten. Volgens juryvoorzitter Tanja Jadnanansing staat bij Schaersvoorde de ontwikkeling volop voorop. De school haalt met live videolessen de ogen van buiten naar binnen, en omgekeerd. Zij heeft van het probleem lerarentekort een kans gemaakt. Jurylid Safae Zaaj (leerlinge Aloysiuscollege, Den Haag) zei dat de school 'de middelen gebruikt waaraan leerlingen van de 21e eeuw behoefte hebben'. Via live videolessen krijgen leerlingen van het Christelijk College Schaersvoorde onder andere les in creatief denken van de Universiteit Twente.

Foto: Bart Houyvel